

אשכולות

הצילון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

פרשת כי-תצא
גליון 471 | י"ד באלול תשע"ח
(שנה שתיים-עשרה)
כניסת שבת 18:54
צאת שבת 19:51
סוּזְק"ש מג"א 08:51

דרכו של רש"י בפירוש המקרא

חגי לוי (ה')

נאמר בפרשתנו: "וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ חֲטָא מִשְׁפָּט מָוֶת וְהוּמָת וְתִלְיַת אֹתוֹ עַל עֵץ: לֹא תִלֵּין נְבִלְתּוֹ עַל הָעֵץ כִּי קְבוּר תִּקְבְּרֶנּוּ בְּיָמֵי הַהוּא כִּי קָלְלַת אֱ-לֹהִים תִּלְוִי וְלֹא תִטְמָא אֶת אֲדָמְתָךְ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נְחֻלָּה" (כא, כב-כג).

רש"י על אתר כותב: "רבותינו אמרו, כל הנסקלין ניתלין, שנאמר כי קיללת אלוקים תלוי והמברך ה' בסקילה". מקור דברי רש"י הוא בגמרא בסנהדרין (מה ע"ב), בדבריו של רבי אליעזר: "הוומת, ותלית - יכול כל המומתין נתלין, תלמוד לומר כי קיללת אלהים תלוי. מה מקלל - זה שבסקילה, אף כל שבסקילה, דברי רבי אליעזר".

אולם קיים קושי בדברי רש"י שהביא את הדברים בסתם בשם "רבותינו", הרי חכמים חולקים על רבי אליעזר בגמרא שם ואומרים שרק המקלל והעובד עבודה זרה נתלים, שדרשו "מה מקלל שכפר בעיקר - אף כל שכפר בעיקר", אבל שאר נסקלין אינם נתלים לפי דעתם. וכך נפסק להלכה, כמו שמעיר עליו הרמב"ן על דברי רש"י כאן.

רבי אליהו מזרחי בביאורו לפירוש רש"י (והובא בגור אריה למהר"ל) מבאר, שרש"י פירש כך משום שבמדרש נחומא דורש את סמיכות הפרשיות, שאם הוריו של הבן סורר ומורה חסים עליו סופו שיצא לתרבות רעה ויתלה. המדרש בא להדגיש, שמה שהיה אמור לקרות לבן - יקרה בכל אופן, והוא עתיד להתלות כאותו אדם שנאמר עליו "ותלית אותו על עץ". מדרש זה ייתכן רק לפי שיטתו של רבי אליעזר הסובר שכל הנסקלין נתלין, שהרי אם נאמר כשיטת חכמים שרק המקלל והעובד עבודה זרה נתלים, הרי שהבן סורר ומורה לא ייתלה גם בעתיד כשיצא לתרבות רעה, ובטלה סמיכות הפרשיות.

הרא"ם מלמדנו יסוד חשוב בדברי רש"י בפירושו לתורה בכלל, שרש"י לא בא לפרש כי אם את המדרשים הקרובים לפשוטו של מקרא, ולמרות שאינם הלכה למעשה, וכלשונו שם: "ודרכו של רש"י ז"ל בפירוש החומש הוא, שאינו מביא אלא המדרשות הקרובות לפשוטו של מקרא בלבד, בין אם הם על פי ההלכה, בין אם אינם על פי ההלכה. וכאן שהמדרש של סמוכים הללו קרוב לפשוטו של מקרא, רדף אחריו. והמשיך ביאורו על פי המדרש ההוא".

ואסים במעשה: כאשר רבי משה קורדובירו (הרמ"ק) נפטר, האר"י ז"ל פתח והספיד אותו, וקרא עליו המקרא הזה: "וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ". הקהל לא הבין מה רוצה הרב לומר, וכי הרמ"ק פושע ח"ו, שהאר"י ראה לנכון לקרוא עליו פסוק זה?

מיד הסביר האר"י הקדוש את כוונתו: "פירוש המילה חטא הוא גם חסרון, אם כן - וכי יהיה באיש חסרון משפט מוות והומת, דהיינו אם אדם צדיק מת ואין לו עוון שאפשר להסביר בו את מותו - אז "ותלית אותו על עץ" - תלה את מותו בחטא העץ הקדמון, כלומר בחטא אדם הראשון. ע"י דרוש זה בפסוק, העיד האר"י שהרמ"ק הלך לבית עולמו כאשר כולו זך, קדוש וטהור, וכדברי חז"ל על אותם ש"מתו בעטיו של נחש", רק בגלל שנגזרה מיתה על האדם ולא בחטאיהם.

מאמרים

לר' תמיר רוצ'ס
לרגל הולדת הבת

לא לעד ממנו

לרגל נישואיו

לחגי סבג

לרגל נישואיו

לדב פופקו

לרגל נישואיו

קוד באתר: 8115

העלון יוצא לאור ע"י

ישיבת כרם ביבנה

www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:

eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות

איתיאל סופר

שלמה שינובר

השאלות*

ישנם משקעים הבוחרים לרכוש עסקאות נדל"ניות בחו"ל, דהיינו רכישת בתים והשכרתם, והבירוקרטיה נעשית ע"י חברות שונות המתווכות בתמורה לתשלום. ועקב פערי השעות שבין הארצות, ישנה מציאות שבא"י השבת כבר בעיצומה, ובתפוצות טרם נכנסה. ויש לדון בכמה שאלות:

- האם מותר לעשות כן לכתחילה?
- במידה ויש איסור - האם העסקה תבטל?¹
- במידה ולא תבטל העסקה - האם זה יכול להוות עילה לאחד הצדדים לבטל את העסקה?
- האם מותר להשאיר אתר מכירות באינטרנט פתוח בשבת (בכה"ג שהאתר אינו בשפה העברית, ואין מכשול ליהודים בדווקא, והפניה תתורגם ללקוחות שאינם יהודים)?
- האם ניתן לעשות עסקת בורסה טרם השבת, אלא שהקניין בפועל נעשה בשבת?²

א. ביטול עסקה בגין איסור

מובא בגמרא (ביצה לו ע"א) וברמב"ם (פכ"ג מהל' שבת ה"ב) שאסור לעשות את כל פעולות מקח וממכר בשבת, גזירה שמא יכתוב שהוא איסור תורה. אך האם עצם האיסור מהווה עילה לביטול העסקה? בהל' מכירה (ז, ז) כתב הרמב"ם והשו"ע (ח"מ קצה, יא. ובס"י רלה, כח) ד"המוכר בשבת אע"פ שמכין אותו, מעשיו קיימים".

הנתיבות (רה, יב) תמה על כך, הא קיימא לן כרבא, הסובר "כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד, אי עביד לא מהני" (סוגיית הגמ' בתמורה ד סע"ב ואילך, עיי"ש). וא"כ מדוע אין אומרים שהואיל ונעשה איסור, יבוטל המעשה?

ויישב, שכלל זה תקף, אך ורק אם במידה ונבטל את המעשה יתוקן האיסור ממילא, אך כאשר הוי 'מעוות לא יוכל לתקון' - אין המעשה בטל. לדוגמא: מכירת קרקע לנכרי בא"י - באם ונבטל את העברת הבעלות, האיסור יעלם - בכה"ג אומרים שהמעשה בטל. אך כאשר אדם מבשל בשבת, שהאיסור לא יוכל להיעלם אם נאסור את התבשיל³ (לאחרים) - אין אומרים שהמעשה בטל. וה"נ במקרה דנן, במכירה וכו' אין האיסור בעצם החלת הקניין, אלא גזירה שמא יכתוב. ודומיא דהמבשל בשבת, שאין אומרים שהמעשה בטל.

ב. ביטול עסקה מחמת דיני שליחות

הגמ' (ב"מ י"ב) דנה כיצד חצר קונה, והועלתה הצעה שהוא מדין שליחות. אך הקשתה הגמ', א"כ היאך ייתכן שהחצר קונה לגנב, הרי אין שליח לדבר עבירה! ותורצו ב' תירוצים: **רבינא** אמר, שכאשר אין השליח בר חיובא אין אומרים אין שליח לד"ע. **ורב סמא** תירץ, שכאשר אין השליח בעל בחירה אין כלל זה תקף.

וא"כ חצר דלאו בת חיובא היא, וגם אין לה בחירה ודעת - השליחות קיימת אע"פ שישנה עבירה. ולענין הלכה, פסק הרמ"א (ח"מ קפב, א) כדעת רבינא, ואילו הש"ך פסק כשיטת רב סמא. ובמקרה דנן ניתן לומר, דתליא מילתא בב' התירוצים: לרבינא - שהמדד הוא אם השליח בר חיובא או לא - הרי שאינו בר חיובא, כיוון שטרם נכנסה השבת והשליחות קיימת. ואילו לרב סמא שהקריטריון הוא האם יש בחירה לשולח - בנידון דידן יש בחירה, ובטילה השליחות. ובהו יודע אפוא, שלרמ"א העסקה אינה בטילה, ואילו לש"ך העסקה בטילה. אמנם גם לדעת הרמ"א עדיין לא יצאנו ידי חובת ביאור, האם מותר לעשות כן לכתחילה.

ג. בגדר 'אינו בר חיובא'

ובאמת נראה לומר, שיש צד לאסור אף לשיטת הרמ"א. דאיכא לספוקי בגדר דאינו בר חיובא, האם מה שאינו בר חיובא הוא **באופן מקרי** - כמקרה דנן, דלא נאסר על היהודי שבתפוצות איסורי שבת, הואיל וטרם נכנסה השבת. או

שנאמר, דכיון ששייך אצלו איסורי שבת **באופן כללי** - שפיר הוי בר חיובא,⁴ ותבטל השליחות. ונראה שנחלקו בזה רבנן בתראי: הגאון רע"א בהגהותיו (ח"מ סי' רח) דן באדם שנשבע שלא למכור חפץ לחבירו, ולאחר מכן מינה שליח למכור לו את החפץ - האם השליחות תקפה? הדבר תלוי בגדר "אינו בר חיובא"; אם נאמר כהצד הראשון, הואיל והשליח אינו הנשבע הרי אינו בר חיובא, והשליחות תקפה. אך אם נאמר כהצד השני, סו"ס גם השליח שייך בכלל הלכה זו דמוזהר על לאו דשבועה, והשליחות תבטל. הגרע"א נוטה לומר כצד ב'.

והנה בשיטת"ק (ב"מ י"ב) הקשה על דברי הגמ' (ב"ק כב ע"ב) השולח את הבערה ביד חש"ו פטור דאין שליח לד"ע - מדוע לשיטת רבינא (דלעיל) פטור, הרי כיון דחש"ו אינו בר חיובא, השליחות בטילה ויתחייב המשלח?⁵

ותירץ הנתיבות (קפב, ביאורים א; שמח, ביאורים ד; וכך כתבו כמה אחרונים), שישנם שני סוגי שליחות:

- א. שליחות שבמהותה היא האצלת כח והרשאה מהמשלח לשליח לפעול פעולות קנייניות שיש בהם חלות של דינים (כגון גירושין, קידושין, הפרשת תרומ"מ), ובשליחות כזו בעיניו שיהיה השליח בר-דעת וכן-ברית.
- ב. שליחות שמהותה הוא ייחוס הפעולות עצמן אחר המשלח (כגון הטבלת כלים, בניית מעקה וכדו'). במעשים אלו תועיל שליחות בקטן ובגוי, כי אין צורך במסירת כח מהשליח למשלח אלא רק ביצוע הפעולה.

יש לכך כמה וכמה הוכחות. מקצת מהן: **א.** המחנה אפרים (הלכות שלוחים סי' יא) כתב בשם הפר"ח, שניתן לברך על טבילת כלים שמטביל גוי, אע"פ שאינו מטביל בעצמו, היות והגוי הוא כידו. **ב.** בשו"ע (או"ח רסא, א; שמב, א) נפסק, שבזמן בין השמשות של ערב שבת מותר לומר לגוי להדליק נר לצורך שבת ושאר מלאכות שהן לצורך מצוה. והביא המג"א (רסג, יא) בשם מהר"ם, שאשה ששכחה להדליק נרות וזכרה בבין השמשות, תאמר לגויה שתדליק עבורה, והיא (היהודיה) תברך. מבואר שיש שליחות בגוי באופן זה. **ג.** כתב המג"א בהלכות פסח (סי' תמו סק"ב), שהמוצא חמץ ביו"ט, אע"פ שכופה עליו כלי ואינו יכול לשורפו, יכול לומר לנכרי שישורפנו לו. והקשה הגרע"א (בהגהותיו סה), שנמצא מבטל בזה מצות תשבתו, שהרי יכול הוא לקיים מצות תשבתו אם ימתין לשורפו במוצאי יו"ט, אך לפי המבואר התשובה בזה, שהנכרי הוא כידו לענין זה, ונמצא ששלוחו הוא בעצם המעשה.

מעתה, שואל הנתיבות: קי"ל דאמירה לנכרי שבות היא (שבת קנ ע"א ועוד), כלומר איסור דרבנן בלבד, ואם כנים הדברים שיש ייחוס פעולות ומעשים למשלח אף בשליחות נכרי - מדוע אמירה לנכרי אינה אסורה **מן התורה** בשבת?

וכדי להבין את התירוץ לקושיא זו, נקדים דברי הקצות המפורסמים (קפב, א; שפב, ב) בביאור דברי התור"ד (קידושין מב), שדווקא ב"מידי דעשייה" שייך מושג של 'שליחות' - היינו בפעולה ומצוה שעיקרה הוא שיתקיים תכליתה של המצוה (כגון גיטין וגירושין). אבל בדבר שאין בו עשייה, אלא שחל ממילא בגופו (כגון הנחת תפילין) - לא שייך כלל דין שליחות.⁶ לכן אם מינה שליח שיניח תפילין עבורו - אכן הפעולה המעשית של קשירת התפילין ע"י השליח מתייחסת אחר המשלח, אבל מה שנעשה ממילא - עצם הנחת התפילין על הגוף, אין בה שליחות, ונמצא שהמשלח קשר תפילין על ראשו וידו של השליח ולא על גופו שלו. ועיי"ש בקצה"ח בהרחבה.

ד. הגדרת איסור המלאכה בשבת

על בסיס הגדרה זו נוכל להבין דברי האחרונים (בית מאיר, אה"ע ה, ד; שו"ת חת"ס, או"ח סי' פד; וע"ע שם ח"ו, ליקוטים כד) בענין איסורי שבת: יש לחקור מה נאסר בשבת - האם הקפיידא שלא יתבצעו פעולות ומלאכות בשבת, או שעיקר הקפיידא הוא שגוף האדם ישבות בשבת. נפק"מ - כשגופו שובת למרות שמתבצעות הפעולות.

⁴ ו"אינו בר חיובא" הוא כדוגמת ישראל שאינו אסור בגרושה.

⁵ השיטת"ק עצמו תירץ, דפטור הואיל ולא ציוה המשלח להזיק, וצוותא דחרש קגרים. מתחילה. והריטב"א תירץ באופן אחר, דפטור הואיל ולא ציוה המשלח להזיק, וצוותא דחרש קגרים. ומדבריו ז"ל יוצא חידוש, שאילו היה מצוה עליו להזיק היה חייב, אך קשה דאין שליחות לקטן.

⁶ למשל: בגמ' נדרים עב, גבי מינוי שליח להפיר נדרי אשתו, מבואר שאין מועיל למנות שליח שמע את הנדר, אם הבעל לא שמע. ומבאר בתוס' הרא"ש שאין לומר שלוחו של אדם כמותו לעצם השמיעה, משום שאדם אינו יכול 'לשכפל' את עצמו, ואוון השליח איננה אוזנו של הבעל. והם הם הדברים, ששמיעה איננה פעולה מעשית אלא באה ממילא, ובכה"ג לא שייך שליחות.

* השיעור נכתב ע"י אחד התלמידים, ע"פ הבנתו ובאחריותו.

¹ כשמיירי באופן ששני הצדדים יהודים שישמעו לסמכות ההלכתית.

² או במילים אחרות, האם מותר שתיעשה פעולת קניין בשבת.

³ ומחלוקת תנאים היא, מתי מותר ליהנות מהתבשיל (עי' שבת לח).

(כדברי האחרונים לדלעיל), כי אם בעצם **חלות הקניין**, ולכן לפי שיטתו נאסר מדינא לפדות הבן גם אם יתן את הסלעים מע"ש. הרי שלדעת הגרע"א בכל השאלות ששאלנו - **אסור** לעשות כן.

ברם, כמה אחרונים דחו את דבריו, ולהלן אחת מהראיות: קי"ל (עירובין לו ע"א) שצריך להניח עירוב תחומין במקום שביתתו, ובעינין שתהא סעודה הראויה לבעליה (כיכר של הקדש אינה מועילה כעירוב). לכן מבואר בגמרא שם, שאם אמר "כיכר זו היום (בערב שבת) קודש, ולמחר חול (בשבת תהיה מחוללת על מטבע)" - לא מהני, משום שהעירוב נקנה בין השמשות, ובין השמשות ספק הוא, ומספיקא מעמידין על חזקתו שהכיכר נשאת קודש כפי שאמר "ככר זו היום קודש" ואסורה באכילה, ונמצא שאין לו עירוב ראוי. אך אם אמר להיפך: "היום חול ומחר קודש" - מהני, מאותו טעם, שבין השמשות נשאר חול ואינו יוצא מחזקתו. ולדברי רע"א קשה, איך בכלל אפשר לומר "היום כך ומחר כך", הרי נמצא שמקדיש או פודה בשבת? מכאן מוכח, שאם האמירה נעשתה מע"ש אין איסור שההקדש או הפדיון יחול בשבת.

להלכה נראה, שרוב האחרונים מכריעים כדעת הבית מאיר והחת"ס (ע"ע שו"ת תורת חסד מלובלין, א"ח סי' יג-יד, ובאר שם פכ"ג מהל' שבת הי"ב), ולכן יש להתיר במקום צורך על"פ שאלת חכם.

והנה מותר להניח סיר מער"ש שיתבשל בשבת, דאע"פ שנעשית מלאכה הרי גופו שובת, ומבואר שהצד השני הוא הנכון, שהחיוב הוא שגופו ישבות. לעומת זאת, גוי ששבת חייב מיתה, שהקפידה התורה עליו 'יום ולילה לא ישבותו' (סנהדרין נח ע"ב). לפ"ז, כאשר שלח שליח לעשות מלאכה עבורו בשבת, הגם שהפעולות התבצעו 'על ידו' (מדין שליחות), אך סו"ס לא עשה מלאכה בגופו, ולכן מן התורה אין איסור אמירה לגוי, ולא נאסר אלא מדרבנן.

והדברים מפורשים בשו"ע (רסג, יז), דמי שקיבל עליו שבת מבעו"י, מותר לומר לחבירו שטרם הכניס את השבת לעשות בעבורו מלאכות שבת, ואין בזה איסור משום שהוא עצמו שובת וזה מה שנקבע לגבי איסורי שבת. וא"כ לדברי האחרונים הנ"ל - בכל השאלות בהן עסקנו, כגון להפעיל אתר וכדו', **מותר לכתחילה**.

אלא שרע"א (בשו"ת, מהדור"ק סי' קנט) חולק על כך. בשו"ע (או"ח שלט, ד; יו"ד שה, יא) נפסק, דאין פודין בכור שחל פדיונו בשבת, הואיל ודמי למקח וממכר. ובתורת הדשן (סי' רלג; הובא במג"א שלט, ח) הקשה, מדוע לא יתן הכסף לכהן מע"ש ויתנה עמו שלא יקנה אלא בשבת? ותיק, דאמנם היה ניתן לעשות כן, אלא שתהיה בעיה שלא יוכל לברך, כיון שנתן לו הכסף, ויפסיד את הברכה. רעק"א דוחה זאת ומוכיח באריכות שטעם איסור משא ומתן בשבת אינו בעצם הפעולה

מריחת משחה על עור התינוק ר' יעקב אביעד דואני

הקדמה

גם בחיתולי התינוקות בימינו, עם כל הקדמה והטכנולוגיה, ישנה בעיה היכולה להיווצר בעיקר עקב ההזעה של התינוקות משום היותם אטומים על גוף התינוק. במהלך הזמן עלולה להיווצר שם אדמימות הנקראת "תפרחת חיתולים" העלולה לגרום לגירודים, חוסר נוחות, צריבה בעור התינוק. כמו כן, עשוי להיווצר שם זיהום העלול אף לגרום ח"ו לדלקת בדרכי השתן. ניתן להימנע מכך ע"י מריחת משחה על עור התינוק.

השאלה המתבקשת היא - מה הדין בשבת, האם מותר למרוח את המשיחה, וא"כ באיזה אופן?

בבואנו לדון בשאלה זו עולות לנו שתי בעיות מרכזיות שאליהן עלינו להתייחס.

איסור ממרח

בין אבות המלאכות השנויות במשנה (עג ע"א) נאמר:

..הצד צבי, השוחטו, והמפשיטו, המולחו, והמעבד את עורו, והממחקו, והמחכתו...

ביאר שם רש"י, שהמשמעות של 'ממחק', היינו מגרר שערך, כלומר, מחליק את פני העור על ידי הסרת השערות והגבשושיות שעליו.

למלאכה זו יש תולדה ששמה ממרח, כפי שמבארת שם הגמרא בהמשך (ע"ב):

הממרח רטיה¹ בשבת - חייב משום ממחק.

וכן פסק בשולחן ערוך (שכח, כו):

מגלה קצת רטייה ומקנח פי המכה, וחוזר ומגלה קצתה השניה ומקנחה, ורטייה עצמה לא יקנח מפני שהוא ממרח.

אלא שבסימן שט"ז סעיף י"א פסק השולחן ערוך על פי מימרא של רב יהודה (שבת קכ"ב):

לא ישפשף ברגליו רוק ע"ג קרקע, משום משוה גומות, אבל מותר לדרסו לפי תומו שאינו מתכוין למרח ולהשוות גומות; ואף על גב דממילא ממרח הוא, כי לא מכוין שרי, משום מאיסותא.

והקשה שם המג"א (סקכ"ד):

וצ"ע, דליתסר משום מירוח עצמו? וי"ל דממרח לא שייך אלא כשכונתו שיתמרח דבר ע"ג חבירו אבל הכא רוצה שיבלע בקרקע.

חילוק זה הובא להלכה גם במשנ"ב שם. לפי זה יוצא, שבכל מקרה שמעוניין שהדבר הנמרח ייבלע ולא יישאר מבחוץ אין איסור מירוח. ויש לחקור ולדון במשחות השונות לתינוק כיצד המשחה פועלת, האם ע"י שנבלעת בעורו ואז אין איסור ממרח או שמדובר במשחה כזו שיוצרת שכבה מבודדת מול החיתול שאז מעוניין שישאר על גב העור ולא ייבלע ויש איסור ממרח.

¹ בפשטות מדובר במחליק את המשחה שעל התחבושת, למרות שבדברי המפרשים והפוסקים לא מצאנו במפורש התייחסות למשחה.

עיני הלכה

גזירת שחיקת סממנים

אב מלאכה נוסף הוא **הטוחן**. על איסור זה באו חכמים והוסיפו גזירה על מי שחולה קצת ויש לו רק מיחוש בעלמא - שלא יעסוק כלל ברפואות, כלומר שלא יאכל או ישתה דברים שהם ניכרים שעושים לצורך רפואה ואינם מאכל אנשים בריאים, ובכלל שלא יעשה פעולות שנועדו לרפואה. כל זאת מתוך חשש שמתוך טרדתו להתרפאות יבוא לשחוק סממנים, כלומר לטחון צמחים לאבקה בכדי להכין תרופה.

וכך פסק השולחן ערוך (שכח, א):

מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אסור לעשות לו שום רפואה, ואפי' ע"י גוי, גזירה משום שחיקת סממנים.

ויש לשאול, באיזה מקרים אסרו רפואה משום החשש שישחוק סממנים - האם גם בחולה ממש או רק בסובל ממיחוש בעלמא?

אומרת הגמרא במסכת עבודה זרה (כ"ב ע"ב):

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: עין שמרדה - מותר לכוחלה בשבת. סבור מיניה: הני מילי הוא דשחקי סמנין מאתמול, אבל משחק בשבת ואתווי דרך רשות הרבים לא; א"ל הוא מרבנן ורבי יעקב שמיה, לדידי מיפרשא מיני' דרב יהודה: אפילו מישחק בשבת ואתווי דרך רשות הרבים - מותר.. מאי טעמא? **דשוריני דעינא באובנתא דליבא תלו**.

וראים מכאן שהתירו לחולה שיש לו חולי בעין, שעלול להגיע לפיקוח נפש, לשחוק סממנים בהדיא, ובכלל לעבור על איסורי תורה. אבל מה הדין בחולה שאין בו סכנה או סכנת אבר?

נאמר במשנה בפרק שמונה שרצים (קט ע"ב):

אין אוכלין איזביון בשבת, לפי שאינו מאכל בריאים. אבל אוכל הוא את יועור, ושותה אבוברואה. כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה, חוץ ממי דקלים וכוס עיקרין, מפני שהן לירוקה. אבל שותה הוא מי דקלים לצמאו, וסך שמן עיקרין שלא לרפואה.

ומבואר שם בגמרא, שאסור לאכול את האיזביון מפני שאינו מאכל בריאים ומוכחא מילתא דלרפואה קעביד.

וכן הגמרא שם (ק"ב ע"ב) מביאה מחלוקת אמוראים בענין רפואת העין:

חד אמר: יין בתוך העין - אסור, על גב העין - מותר, וחד אמר: רוק תפל, אפילו על גב העין - אסור.

וביאר שם רש"י, שאסור לשים יין בתוך העין בשעה שהוא פותח וסוגר, מפני שמוכחא מילתא שעושה זאת לרפואה, אבל על גבי העין (בלי לפתוח ולסגור) מותר, מפני שבכה"ג נראה כעושה זאת לצורך לרחיצה בעלמא. אבל רוק תפל אפילו על גב העין אסור, כי מוכחא מילתא שעושה זאת לרפואה, שכן לרחיצה לא יעשה זאת שזה דבר מאוס.

הר"ן (שם, לט ע"ב מדפי הרי"ף) עושה סדר בין סוגי החולים השונים, וכך כתב בסיכום דבריו:

וגם בקטן ישנו סיוג, שכן ביאר שם המשנ"ב (סק"ו) דקטנים היינו "אם צריכים הרבה, אבל בלא"ה לא".

בביאור הגר"א הביא מקור לזה מסוגיא העוסקת במלאכת הוצאה (קמא ע"ב):

אמר רבא: הוציא תינוק חי וכיס תלוי בצוארו - חייב משום כיס. תינוק מת וכיס תלוי לו בצוארו - פטור. תינוק חי וכיס תלוי לו בצוארו - חייב משום כיס... ותינוק מת וכיס תלוי לו בצוארו - פטור וליחייב משום תינוק?! - רבא כרבי שמעון סבירא ליה, דאמר: כל מלאכה שאין צריך לגופה - פטור עליה. תנן: נוטל אדם את בנו והאבן בידו. אמרי דבי רבי ינאי: בתינוק שיש לו גיגועין על אביו.

הגמרא מקשה על עיקר דברי רבא, מדוע המוציא תינוק עם כיס תלוי (על צוואר התינוק) חייב גם על הכיס ולא אומרים שהכיס מתייחס לתינוק המחזיק אותו, והרי שנינו במשנה שמותר לאדם להרים את התינוק למרות שהוא מחזיק אבן בידו (מוקצה מחמת גופו)? ומתרת הגמרא שיש לו גיגוע לאביו, ויש סכנה שיחלה אם לא יקחנו על ידי יחד עם האבן שמחזיק בה. ואף שאין כאן סכנת נפשות, בכל זאת התירו חכמים איסור מוקצה משום סכנת חולי (למרות שבדאי שלא יהיה לו פיקח נפש מכמה דמעות).

וראים מכאן, שהתירו איסור דרבנן של מוקצה בשביל קטן שנחשב כחולה שאין בו סכנה.

סיכום

יוצא לפי זה, שחולה שאין בו סכנה מותר לעשות בו מיני רפואות ואין בכך בעיה מצד חשש שחיקת סממנים. וכן ביחס למריחת משחה שיש בזה איסור ממרח כמבואר לעיל, מוכח מהמג"א שאם לא מעוניין שישאר על פני העור אין כלל איסור בדבר (וזה תלוי בסוג המשחה).

לגבי דעות האחרונים בנושא, החזון איש (או"ח סי' נב אות טז) התיר לשים משחה, רק אם הוא באופן שהוא מניח אותה ולא מורח, אך בחזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' שפג) התיר למרוח את המשחה ממש, אבל בתנאי שימרח עד שתבלע כולה בגוף התינוק, עפ"ד המג"א הנ"ל (ובאופן זה שהכל נבלע בעור לא חילק בין סוגי המשחות השונים, וס"ל בכל מקרה אין כאן איסור ממרח).

ונמצאת למד **חוליה שיש בו סכנה** כל צרכיו נעשין ע"י גדולי ישראל. **אין בו סכנת נפש אלא סכנת אבר** צרכיו במלאכות דאורייתא נעשין על ידי נכרי ובשל דבריהם אפי' ע"י ישראל. **אין בו אפי' סכנת אבר אלא חולי בעלמא** צרכיו נעשין על ידי נכרי ואפי' במלאכות של תורה, אבל לא ע"י ישראל אפילו בשל דבריהם. **מיחוש בעלמא** כגון חושש בשיניו וכיוצא בו אין מתירין לו כלום ולא עוד אלא אפילו דברים המותרין לבריא אסורין לו כל שמעשיו מוכיחין שהוא מתכוין לרפואה זהו דעת הרמב"ן ז"ל בדברים הללו בספר תורת האדם.

מבואר, שדוקא בסובל ממיחוש בעלמא גוזרים בו לא לעשות פעולות שמוכח שהם לרפואה, אבל חולה שאין בו סכנה - מותר, ולא גזרו בו בדברים אלו [אלא רק באיסורי דרבנן ע"י ישראל, ויש שהתירו גם בזה, ע"י בטור ובב"י באריכות, ובשו"ע סעי' יז].

וכן פסק הרמ"א (שכה, לו) על פי דברי הבית יוסף:

כל אוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן, אף על פי שהם קשים לקצת בריאים ומוכחא מלתא דלרפואה עביד, אפילו הכי שרי; וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים, אסור לאכלו ולשתותו לרפואה. ודוקא מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אבל אם אין לו שום מיחוש, מותר. **הגה: וכן אם נפל למשכב, שרי (ב"י).**

וביאר שם המשנ"ב לפי מה שביארנו לעיל, שהרמ"א התיר לאכול ולשתות גם דברים שאין מדרך בריאים לאכול, וכל ההיתר הזה הוא משום שבלקחת תרופות אין כל סרך מלאכה שהרי לבריא מותר לקחת אותם וגזרו רק על מי שיש לו מיחוש בעלמא משום שחיקת סממנים, לכן בחולה גמור לא גזרו.

כעת, יש לשאול, מה ההגדרה ההלכתית-רפואית של תינוק?

הגדרת תינוק כחולה שאין בו סכנה מצאנו בדברי הרמ"א בסימן רע"ו לגבי מלאכות שהגוי עושה עבור ישראל, שאסור ליהנות מהם אלא אם כן מדובר בחולה, אפילו אין בו סכנה. וזה לשון השולחן ערוך והרמ"א (רעו, א):

גוי שהדליק את הנר בשביל ישראל, אסור לכל, אפי' למי שלא הודלק בשבילו... אבל אם הדליקו לצרכו או לצורך חולה ישראל, אפי' אין בו סכנה, **הגה: או לצורך קטנים שהוא כחולה שאין בו סכנה (מרדכי פ"ק דשבת), מותר לכל ישראל להשתמש לאורו.**

על מה ולמה להתפלל? (ב')

ר' בן-ציון סופר

תפילה

שכל הברכות שבתפילה הם בעצם בקשה אחת גדולה על החזרת השכינה למקומה וישראל למעלתם הראשונה - ודאי שנוסח כזה של תפילה הוא הראוי ביותר להיאמר ע"י הצדיקים ברצותם לחוש קירבה אל השי"ת; הלא כל נוסח זה אינו אלא כמיהה להתגלות ה' בעולם, שהיא משאת נפשם של אותם הצדיקים.

אמנם, לא רק צדיקי עליון יכולים להגיע לדרגת תפילה שכזו. לעיתים דוקא אנשים פשוטים כמונו, משתוקקים לחוש את קירבת ה' ולהתרפק על אהבתו האינסופית אלינו. במצב נפשי כזה יכולה גם התפילה ממילא להתרומם למעלה נשגבה זו ולהפוך לקרש קפיצה במדרגתו הרוחנית של כל אחד מאיתנו.

הדרך הטובה ביותר להגיע לכך היא כפי שאמרו חז"ל "חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין" (ברכות ל ע"ב) - אותם חסידים שעליהם מדבר הכוזרי שהובא למעלה. הם הבינו שכדי לנצל את הרגעים הגדולים של התפילה מוכרחים להתכונן מראש.

אנו אמנם איננו בדרגה של הקדשת שעה להכנה זו, אך על כל פנים דרושה הכנה מינימלית. לפני שמתחילים את תפילת העמידה, עלינו לחשוב על העובדה שכעת יש לנו את הזכות העצומה לעמוד לפני אבינו שבשמיים ולדבר אליו, והוא קרוב אלינו ומקשיב לתפילתנו. הכנה זו יכולה לקחת שניות בודדות (אפילו בזמן אמירת "ה' שפתי תפתח"), אך היא משנה לגמרי את פני התפילה.

כפי שראינו בשבוע שעבר, הרובד הבסיסי של התפילה הוא בקשת הצרכים מאת ה'. כתבנו שחז"ל תקנו את נוסח התפילה בעיקר כבקשות על עם ישראל ולא על צרכים אישיים, ובהמשך בעז"ה נבסס את הדברים.

השבוע נציג את הפן השני של התפילה - '**הקירבה**'. זוהי התפילה אודותיה כתב ריה"ל בספר הכוזרי (מאמר שלישי, אות ה) שהאדם החסיד '**יתאוה קירבתו** (של הבורא), שבו הוא מתדמה ברוחניים ומתרחק מהבהמיים", ובה כתב הרא"ה זצ"ל שהיא '**האידיאל** של כל עולמיים", ושה'הנשמה היא תמיד מתפללת" (מבוא לעולת ראה, פסקה ז; ב, ע"ש עוד).

לא מדובר כאן בצורך מסוים שמבקש האדם להשיג ע"י תפילתו. מדובר באדם שרוצה פשוט להרגיש קרוב אל רבש"ע, לדבוק בו ולהתענג על אורו האינסופי, ולכן הוא מתפלל אליו, עומד לפניו ומדבר אליו כבן המתחטא לפני אביו.

והנה, אדם המתפלל בדרגה גבוהה זו, לכאורה אין לו ענין במילות התפילה דוקא, ואם כן היה לכאורה ראוי יותר שלא יהיה לתפילה נוסח קבוע, אלא כל אדם יתפלל מקירות לבו במילותיו הוא. אך שתי תשובות בדבר:

ראשית, חז"ל ידעו נאמנה שרוב עמ"י אינם בדרגה גבוהה זו של תפילה, שכל עניינה הוא הקירבה לקב"ה. הם מתפללים בסה"כ כדי לבקש על צרכיהם מאת ה'. לכן, רצוי שיהיה עבורם נוסח קבוע ומסודר של בקשות, וממילא נקבע נוסח אחיד לכלל העם.

אך באמת נראה שגם אנשי המעלה, שהעפילו לדרגת התפילה לשם עצם הקירבה לבורא, זקוקים לנוסח התפילה שקבעו לנו חז"ל. אכן, אם כל ענייניו של נוסח זה אינו אלא בקשות (אישיות וכלליות) מאת ה', אין זה בכלל מעניינם של אותם אנשים. אך לפי מה שכתבנו בשבוע שעבר -

¹ הרב שרקי במבוא לספרו 'ואני תפילה' מבאר, שמטרת ההכנה לפני התפילה היא להגיע לאיזון בין היראה לאהבה, איזון הדרוש כדי להתפלל כראוי. אותם חסידים, שחלקם היה בדרגת אהבה עצומה לבורא והיתר בדרגה של יראה נוראה, נדרשו לשעה שלימה כדי להשוות בנפשם את מידת היראה והאהבה. אנו, שאיננו בדרגות גבוהות אלו, יכולים להסתפק בהכנה קצרה יותר (ומצאתי בס"ד סיוע לדבריו במסילת ישרים פרק יז, ע"ש).